

Souvislosti vzniku Akčních výborů Národní fronty a jejich podíl na „očistě“ Národního shromáždění a veřejného života po převzetí moci komunistickou stranou v únoru 1948.

Uchopení moci komunistickou stranou v únoru roku 1948 se bezprostředně bytostně dotklo osudů statisíců občanů. Členové komunistické strany viděli před sebou světlé zítřky. Obsazovali nejen klíčové pozice v mocenských složkách státu, ale zaujímali více či méně významné pozice v celé státní správě, v hospodářské sféře, ale i ve společenských a zájmových organizacích.

Ještě před podpisem demise ministrů prezidentem Edvardem Benešem museli za asistence Stb a SNB nuceně opustit své úřady mnozí členové nekomunistických politických stran, kteří nedávali zcela jasně najevo svoji ochotu spolupracovat s komunisty. V průběhu března 1948 převzaly otěže rozhodujících perzekucí od Stb a SNB nelegální Akční výbory Národní fronty všech stupňů.

V souvislosti s únorovými událostmi roku 1948 kdy došlo k uchopení politické moci v Československu komunistickou stranou je proto nezbytné zabývat se i působením Akčních výborů Národní fronty. Ty se podílely významnou měrou na převzetí moci komunistickou stranou na všech úrovních státní správy a na jejím upevňování. Zejména zpočátku prováděly čistky v přímé součinnosti a za podpory Stb a spolehlivých příslušníků SNB. V první fázi po uchopení moci komunistickou stranou se výrazně podílely na perzekuci všech, kdo vyjádřili jakýmkoli způsobem nesouhlas s probíhajícími změnami. Perzekuci se nevyhnuly ani osoby, které vyjádřily byť jen verbální pochybnosti o správnosti tak zvané poučovací očisty veřejného života. Z tohoto pohledu je důležité ukázat mechanismus vzniku Akčních výborů Národní fronty a jejich působení v době, předcházející hlasování o důvěře rekonstruované vládě Klementa Gottwalda. Akční výbory Národní fronty se podílely na „upevňování moci“ komunistické strany ve všech oblastech života společnosti a na všech úrovních, včetně parlamentu.

Charakteristickým rysem vzniku akčních výborů byla skutečnost, že vznikly z iniciativy komunistické strany a pod jejím vedením. V archívech se můžeme setkat z řadou fondů jejich analýza nám umožňuje posoudit okolnosti konstituování akčních výborů, jejich působení i konkrétní výsledky a důsledky jejich činnosti.¹

---

¹ Jedná se především o fondy uložené v Národním archívu v Praze – 100/52, 100/1 a 100/24.

Do roku 1989 se v historiografii setkáváme s hodnocením působení Akčních výborů Národní fronty. Jejich činnost je hodnocena zcela jednoznačně pozitivně. Je jim přičítána zásluha na upevňování moci komunistické strany. Pozitivně je hodnocena i jejich úloha při „očistě“ veřejného života od reakce. Zcela záměrně je opomíjena skutečnost, že jejich působení bylo v rozporu s tehdy platným právním řádem a také fakt, že se mnohdy, především do léta 1948, řídily různými nařízeními, které rovněž odporovaly tehdy platným zákonům. Výsledkem byla skutečnost, že desetitisíce osob muselo opustit svoje místa v zaměstnání ve všech oblastech života společnosti, ale především ve státní správě a v mocenských složkách státu.

Ústředními postavami komunistické strany v přípravě a průběhu událostí, které vedly k převzetí moci komunisty se stali Klement Gottwald, Václav Kopecký, Antonín Zápotocký, Josef Smrkovský, Alexej Čepička, Julius Ďuriš, Rudolf Slánský, Karel Šváb, Jindřich Veselý, Josef Pavel, Bedřich Reicin a Václav Nosek.

Akce komunistů ve vládě řídil a koordinoval její předseda Klement Gottwald. Bezpečnostní složky ministerstva vnitra a jejich využití ve prospěch KSČ zajišťoval Václav Nosek. Mobilizací dělnické třídy pověřilo vedení KSČ předsedu Ústřední rady odborů Antonína Zápotockého. Podobnou úlohu vůči venkovu plnil ministr zemědělství Julius Ďuriš. Významnou úlohu ve prospěch komunistické strany sehrávalo také ministerstvo informací v čele s Václavem Kopeckým. Stejnou úlohu v armádě sehrávali Bedřich Reicin a Jaroslav Procházka. Celkovou režii všech akcí měl na starosti Rudolf Slánský.²

Cílem předložené studie je ukázat na základě analýzy vybraných archívních pramenů souvislosti vzniku akčních výborů a zvláště Ústředního akčního výboru Národní fronty. Dále ukázat jeho úlohu při provedení tak zvané očisty parlamentu od reakčních živlů i jeho úlohu v počáteční fázi působení Akčních výborů Národní fronty při provádění tzv. očisty veřejného života. Součástí studie jsou i archívní materiály, které souvislosti vzniku a působení ÚAV NF dokumentují.

Posoudit souvislosti vzniku a působení akčních výborů v době únorové krize i v období, které bezprostředně následovalo nám umožňuje množství archívních pramenů. Mnohé z nich vznikaly až době kdy měli komunisté moc ve státě již pevně v rukou. Všechny archívní prameny, které ukazují skutečnou úlohu akčních výborů všech stupňů

---

² NA, fond 100/52, sv. 2, a. j. 14.

a ukazující i cíle jenž komunisté sledovali jejich vytvářením byly až do roku 1989 přísně utajovány. Jedním z důvodů byla právě skutečnost, že jejich vznik a působení až do léta 1948 byl v rozporu s tehdy platnými zákony. Zároveň obsah dokumentů jednoznačně zpochybňuje legálnost převzetí moci komunistickou stranou v únoru 1948.

Hlavní důvody vytváření akčních výborů a představy o jejich působení jsou uvedeny v rozsáhlém nedatovaném materiálu, který pochází z roku 1949.³ Vedle historie Národní fronty z předválečného období i z období po roce 1945 je v dokumentu věnována pozornost i samotnému vzniku Akčních výborů Národní fronty v únorových dnech roku 1948. Hlavním důvodem jejich vytváření byl fakt, že komunisté v Národní frontě nemohli prosadit bez jednání s ostatními partnery a bez jejich souhlasu svoji vůli. „*Dříve nemohly být strany k plnění dohody přinuceny. Obrozená Národní fronta pracuje na základě disciplíny, které se všechny strany podřizují*“, uvádí se v dokumentu.⁴ Vytvořením akčních výborů a jejich aparátu došlo ke změně postavení komunistické strany v obrozené Národní frontě: „*V dřívější Národní frontě byly strany zastoupeny paritně. V obrozené Národní frontě má KSČ nepopiratelnou převahu*“.⁵ Význam vytvoření aparátu Akčních výborů Národní fronty je hodnocen v další pasáži dokumentu: „*Před únorem neexistoval stálý aparát, který by dbal na plnění společně dohodnutého programu. Obrozená Národní fronta si vytvořila akční výbory, které jsou v okresním, krajském i ústředním měřítku vybaveny stálým aparátem, který má kontrolovati jak složky Národní fronty v praxi provádějí společný program*“.⁶ Oproti předúnorové Národní frontě, kterou tvořily pouze politické strany je obrozená Národní fronta tvořena i řadou dalších, podle KSČ všennárodních organizací jako ROH, JSČZ, SČM, SBS, SOPV a dalších.⁷

Vedení komunistické strany bedlivě sledovalo složení AV NF na nižších úrovních. To mělo zajistit její vedoucí úlohu v akčních výborech a na druhou stranu vytvořit zdání demokratičnosti a podílu ostatních složek na realizaci úkolů, které komunistická strana vytyčovala. „*Komunistická strana musí mít přirozeně zajištěno vedoucí postavení v MAV NF. Je-li však AV NF složen výhradně za zástupců KSČ a v místě jsou ještě další složky NF neplní AV NF správně své poslání*“.⁸ Od samého počátku konstituování AV NF

---

³ NA, fond 100/52, sv. 1, a. j. 2.

⁴ Tamtéž.

⁵ Tamtéž.

⁶ Tamtéž.

⁷ ROH – Revoluční odborové hnutí, JSČZ – Jednotný svaz českých zemědělců, SČM – Svaz české mládeže, SBS – Svaz bojovníků za svobodu, SOPV – Svaz osvobozených politických vězňů.

⁸ NA, fond 100/52, sv. 1, a. j. 2.

předpokládalo vedení KSČ, že tam kde vzniknou AV, které svým složením nebudou odpovídat jeho představám budou realizovány okamžitě „potřebné“ změny. „*Ukáže-li se složení, MAV NF chybné, případně nedostatečné k plnění všech úkolů, je možno kdykoliv přikročit k jeho reorganizaci. Stejně tak je možné kdykoliv vyloučit z MAV NF ty, kteří se jakýmkoliv způsobem ve své práci neosvědčili nebo se provinili proti lidově demokratickému režimu a úsilí pracujícího lidu o vybudování socialismu v naší vlasti.*“⁹

Akční výbory se měly stát jednoznačně od samého počátku orgány politickými. Fakticky zasahovaly do všech oblastí života společnosti. Určitou zvláštností jejich práce bylo i to, že měly řídit veškerý politický, veřejný a kulturní život v duchu politiky Národní fronty bez toho, aby za svoji činnost nesly jakoukoliv konkrétní odpovědnost.

Archívní dokumenty obsahují zajímavé a mnohdy i rozdílné informace o okolnostech vzniku Ústředního akčního výboru Národní fronty. Podle dokumentu pocházejícího ze dne 20. února 1948 pověřilo vedení KSČ jeho vytvořením Alexeje Čepičku.¹⁰ Ve stejném dokumentu je uvedeno, že stanovený úkol byl splněn již v průběhu dne 21. února. Podle jiného, rukou psaného dokumentu, tvořili přípravný výbor: předseda A. Zápotocký, členové: gen. L. Svoboda, V. Kopecký, E. Erban a A. Nepomucký. Jméno A. Čepičky v dokumentu uvedeno není.¹¹ Další nedatovaný dokument psaný stejným rukopisem obsahuje ještě další jména – Z. Fierlingera, A. Čepičky, J. Plojhara, A. Hodinové – Spurné, J. Dolanského, A. Petra, O. Johna, Z. Hejzlara, J. Drdy a J. Smrkovského.

Klíčovou úlohu po vzniku Ústředního Akčního výboru Národní fronty sehrál dr. Alexej Čepička, který vykonával funkci generálního sekretáře ÚAV NF. Okamžitě po vytvoření ÚAV NF vydal A. Čepička prohlášení, že všechny činy akčních výborů, odpovídají-li přání lidu, budou schváleny zákonem, který bude přijat později.¹² O obsahu činnosti AV NF rozhodovalo především předsednictvo ÚAV NF jehož členy byli převážně funkcionáři komunistické strany (R. Slánský, A. Čepička, J. Dolanský, A. Hodinová – Spurná, J. Ďuriš, V. Kopecký, V. Nosek, J. Smrkovský, M. Švermová, J. Taussigová

---

⁹ Tamtéž.

¹⁰ NA, fond 100/1, sv. 24, a.j. 169.

¹¹ NA, fond 100/52, sv. 1, a. j. 1.

¹² NA, fond 100/52, sv. 2, a. j. 14.

a G. Kliment) a loajální představitelé ostatních politických stran (Z. Fierlinger, J. Plojhar, A. Petr, E. Šlechta).¹³

Jméno gen. L. Svobody se již v žádných dalších seznamech nevyskytuje.¹⁴ Důvodem byla z největší pravděpodobností skutečnost, že okamžitě po vzniku Ústředního akčního výboru Národní fronty a akčních výborů na nižších stupních se proti jejich možnému působení v armádě striktně postavili plk. Bedřich Reicin, šéf nechvalně známého 5. oddělení Hlavního štábu MNO a šéf Hlavní správy výchovy a osvěty MNO gen. Jaroslav Procházka.¹⁵ Bedřich Reicin argumentoval tím, že „očistu armády“ od tzv. reakčních živlů provede samotné obranné zpravodajství na základě dlouhodobě shromažďovaných podkladů, které má k dispozici. Obranné zpravodajství pod vedením Reicina skutečně od roku 1945 shromažďovalo kompromitující materiály především na generály a důstojníky, jejichž názory a postoje se lišily od představ komunistů o dalším vývoji v osvobozené republice. Od roku 1946 obranné zpravodajství zpracovávalo dokonce seznamy generálů a důstojníků s „potřebnými“ informacemi. Na základě informací obranného zpravodajství byla již 25. února zahájena čistka v armádě propuštěním prvních 25 generálů.¹⁶

Jedním z rozhodujících důvodů proč vystupoval Reicin proti vzniku a působení akčních výborů v armádě byl také fakt, že obranné zpravodajství vytvářelo od roku 1945 v armádě i v civilním sektoru včetně všech politických stran agenturní síť ze spolupracovníků z řad generálů, důstojníků, rotmistrů, vojáků i civilních zaměstnanců. Mezi nimi byla i řada těch, kteří byli ze strany komunistů považováni za reakcionáře. V případě působení akčních výborů v armádě hrozilo nebezpečí, že řada z nich by musela armádu opustit a obranné zpravodajství by ztratilo zdroje cenných zpráv.¹⁷ Na důslednou očistu armády měl za ÚAV NF dohlížet Rudolf Slánský, který byl usnesením předsednictva ze dne 1. března 1948 delegován do Armádního poradního sboru.¹⁸

---

¹³ NA, fond 100/52, sv. 1, a. j. 3.

¹⁴ NA, fond 100/52, sv. 1, a. j. 1.

¹⁵ Blíže viz: HANZLÍK, F. *O „bílých místech“ v životě Bedřicha Reicina*. In: Soudobé dějiny. Ústav pro soudobé dějiny, Praha 2008, roč. XV, č. 1, s. 42-43.

¹⁶ Blíže viz: HANZLÍK, F.: *Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc v letech 1945- 1948*. Themis, Praha 2003, ISBN 80-7312-028-3, 360 s.

¹⁷ Mezi významné spolupracovníky 5. oddělení HŠ MNO patřili i mjr. Claudius Šatana a mjr. Jaromír Nechanský. Oba byli na základě vykonstruovaných obvinění a následných nezákonných procesů odsouzeni k trestu smrti a popraveni.

¹⁸ NA, fond 100/52, sv. 1, a. j. 3.

Fakticky se jednalo o formální záležitost protože Rudolf Slánský měl již od roku 1945 za ÚV KSČ na starosti kádrovou práci v armádě. Od samého počátku úzce spolupracoval s Bedřichem Reicinem a bez jejich rozhodnutí nebylo možno realizovat jakoukoliv změnu na významném místě v armádě. Ministr národní obrany gen. L. Svoboda až na několik výjimek akceptoval všechny návrhy B. Reicina, který dával stanoviska obranného zpravodajství ke všem návrhům na jmenování do významných funkcí a při povýšení.¹⁹ Úloha Bedřicha Reicina se ještě zvýšila po jeho jmenování do funkce náměstka ministra národní obrany pro kádrovou práci na podzim 1948.

V prvních fázi věnovalo předsednictvo ÚAV NF vedle konstituování AV NF na nižších stupních pozornost vývoji situace v nekomunistických politických stranách. Na jednání předsednictva ÚAV NF dne 27. února 1948 navrhoval Alexej Čepička, aby ÚAV NF pečlivě sledoval vývoj situace uvnitř politických stran jak v Praze tak i v krajích a také v nižších orgánech. „*Očista politických stran stojí v popředí úkolů ústředního akčního výboru. Měli bychom se dohodnout , že je třeba výstavbu jednotlivých politických stran provést od samých začátků. Od ústředního výboru až po místní výbory. Je třeba podívat se na to, kdo v těchto orgánech je zastoupen a kdo má být zastoupen.*“ uvedl na jednání A. Čepička.²⁰ O složení orgánů všech stupňů nekomunistických politických stran rozhodoval ÚAV NF. Fakticky tak o složení těchto orgánů rozhodovali komunisté.

Na následující schůzi předsednictva ÚAV NF dne 3. března bylo přijato usnesení o výstavbě Akčních výborů Národní fronty, o očištění a o změně názvu Národně socialistické strany.²¹ Podle původních předpokladů měly být vytvořeny následující komise ÚAV NF – politická, organizační, národohospodářská, hospodářsko-finanční, kulturní, propagační a revizní.²² Na základě návrhu politické komise bylo předsednictvem ÚAV NF rozhodnuto ještě o zřízení komise pro náboženské a církevní otázky.

Dne 10. března 1948 vydal generální sekretariát ÚAV NF vnitřní oběžník týkající se personálních záležitostí v němž sděloval, že všichni zaměstnanci akčních výborů, t. j. sekretariátů KAV a sekretariátů OAV se stávají zaměstnanci generálního sekretariátu ÚAV NF s tím, že platový řád bude vypracován později ve spolupráci s ministerstvem

---

¹⁹ Gen. L. Svoboda několikrát odmítl návrh Reicina na jmenování O. Šlinga náměstkem ministra národní obrany. NA, fond Komise I., sv. 11, a. j. 198. Záznam o pohovoru s gen. L. Svobodou dne 5. června 1956 s Praze.

²⁰ NA, fond 100/52, sv. 1, a. j. 3.

²¹ Tamtéž.

²² NA, fond 100/52, sv. 1, a. j. 2. Organizační strukturu akčních výborů obsahoval nedatovaný dokument s názvem Nástin organizačního řádu Národní fronty.

sociální péče.²³ Celkový stav zaměstnanců aparátu akčních výborů se v průběhu roku 1948 neustále zvyšoval. K 1. červenci 1948 činil 488 osob, k 1. září 1948 to bylo 552 zaměstnanců a k 31. prosinci 1948 byl celkový počet 685 osob. Ke konci roku 1948 pracovalo na území Čech a Moravy a Slezska 7 krajských AV NF, 105 okresních AV NF a 2 281 místních AV NF.²⁴

Aparát krajských a okresních akčních výborů byl financován generálním sekretariátem ÚAV NF. Celkové výdaje na činnost AV NF na rok 1948 se předpokládaly ve výši 55 750 000 – 60 000 000 korun. Podle účetní zprávy za březen až květen činily výlohy akčních výborů, bez výdajů na volby, 12 976 176 korun. Ke dni 30. června již dosáhly výdaje za Čechy a Moravu výše 16 319 564 korun. Výdaje akčních výborů na volební kampaň z úvěru, který si vzal generální sekretariát ÚAV u Živnostenské banky činily 12 000 000 korun.²⁵ V průběhu roku 1948 získávali pracovníci aparátu akčních výborů řadu dalších výhod, včetně slevy na dopravu. Ministerstvo dopravy povolilo vydání 193 průkazek na 50% slevu a jednu přenosnou zvláštní průkazku pro generálního sekretáře A. Čepičku.²⁶

Činnost ÚAV NF výrazně ovlivňovala především politická komise, jejíž členy se stali Slánský, Gregor, Čepička, John, Taussigová, Beerová, Petr, Plojhar a Neuman. Komise na svém jednání dne 15. března 1948 navrhla vytvoření komisí pro očistu lidové a národně socialistické strany. Komisi pro očistu strany lidové tvořili tři členové komunistické strany – O. John, Gregor, J. Taussigová a J. Plojhar. Komisi pro očistu národně socialistické strany vedl dr. Alexej Čepička. Dalšími členy se stali Neuman a Beerová. Návrh politické komise byl schválen předsednictvem ÚAV NF na schůzi konané dne 18. března 1948.²⁷ Úkolem stejných komisí bylo i prověřování poslanců. Komise pro očistu strany sociálně demokratické vytvořena nebyla. Hlavními funkcionáři ÚAV NF se stali A. Zápotocký – předseda, Alexej Čepička – generální tajemník, J. Taussigová – zástupce generálního tajemníka a F. Knotte – tajemník hospodářsko finančního oddělení ÚAV NF.²⁸

---

²³ Podle dalšího dokumentu byl platový řád pro pracovníky generálního sekretariátu ÚAV NF schválen dne 1. 3. 1948. Vedoucím oddělení generálního sekretariátu náležel plat v rozmezí 8 000 – 9 000,- vedoucím odborů 7 000 – 8 000,- a referentům 5 000 – 7 000,-. Krajský tajemník 7 000 – 8 000,- politický tajemník KAV 5 000 – 7 000,- a okrasní tajemník 5 000 – 6 500,-. NA, fond 100/52, sv. 3, a. j. 21.

²⁴ NA, fond 100/52, sv. 3, a. j. 21.

²⁵ NA, fond 100/52, sv. 1, a. j. 7.

²⁶ NA, fond 100/52, sv. 1, a. j. 4.

²⁷ NA, fond 100/52, sv. 1, a. j. 3.

²⁸ Tamtéž.

V první polovině března roku 1948 byla na jednáních předsednictva ÚAV NF, politické komise ÚAV NF a na jednáních generálního sekretariátu ÚAV NF přijata řada opatření, jejichž realizace znamenala výrazné rozšíření postihu všech kdo nesouhlasili s poúnorovým vývojem nebo nepatřili k příznivcům komunistické strany. Na schůzi generálního sekretariátu ÚAV NF dne 5. března 1948 byl vydán akčním výborům pokyn aby provedly soupisy provinilců, kteří mají být vyškrtnuti z voličských seznamů. Ze schůze generálního sekretariátu vyplývaly další úkoly – od Stb získat seznam všech spolků a institucí. Politické komisi byl uložen úkol sledovat činnost politických činitelů a v případě potřeby do jejich činnosti zasáhnout. Gustav Kliment obdržel úkol zasahovat všude tam kde zjistí nesprávnosti v tisku, pozvat pisatele úvodníku v Lidové demokracii a udělit mu důtku. Cenzura tisku byla realizována prostřednictvím ministerstva informací v jehož čele stál V. Kopecký a cestou Československé tiskové kanceláře (ČTK). Ta nesměla zveřejnit v tisku ani v rozhlase podle usnesení schůze generálního sekretariátu ÚAV NF ze dne 13. března 1948 jakékoli zprávy bez souhlasu G. Klimenta. Krajskému akčnímu výboru v Praze byl uložen úkol kontrolovat vývěsní skřínky Československé strany lidové a Československé strany socialistické. Bez souhlasu ÚAV NF nesměla být dána do tisku jakákoli prohlášení a dokumenty nekomunistických politických stran.²⁹

Na schůzi předsedů a tajemníků krajských Akčních výborů Národní fronty, která se konala dne 11. března 1948 se stala předmětem diskuze i legalizace akčních výborů. Vzniklá situace byla přirovnána k období předmnichovské republiky kdy existovaly politické strany, ale neexistoval žádný zákon o politických stranách. Přesto se politické strany staly základním zdrojem veškerého veřejného života.³⁰

Souběžně se vznikem ÚAV NF vznikaly od 20. února 1948, kdy bylo rozhodnuto vedením KSČ o vytvoření ÚAV NF i Akční výbory Národní fronty i na nižších stupních. Výrazným impulzem k jejich vzniku se stala výzva K. Gottwalda z následujícího dne při jeho projevu na Staroměstském náměstí. Akční výbory vznikaly po celé republice. Někde organizovaně z iniciativy komunistů, v některých místech i živelně. Vznik AV NF ani jejich kompetence nebyly v té době upraveny žádnou legislativní normou ani směrnicemi. Souběžně tak vznikal Ústřední akční výbor Národní fronty a akční výbory na nižších stupních. V prvních dnech, do doby než zahájil svoji činnost ÚAV NF a vydal první

---

²⁹ NA, fond 100/52, sv. 1, a. j. 4.

³⁰ NA, fond 100/52, sv. 2, a. j. 23.

směrnice a pokyny, vznikaly akční výbory na nižších stupních převážně z iniciativy komunistů. Jejich vznik a činnost byly koordinovány delegovanými členy ÚAV NF.

Scénář vzniku akčních výborů je možno uvést na příkladě ustavení Krajského akčního výboru v Pardubicích. Podle zprávy členky ÚAV NF V. Beerové byli dne 23. února 1948 v 15.15 hod. okamžitě povoláni všichni předsedové ONV nebo místopředsedové a bezpečnostní referenti. Dále se jednání účastnili krajský politický tajemník KSČ Vyhnálek a krajský organizační tajemník KSČ Uhlíř. V 17.00 hod. byla zahájena ustavující schůze KAV NF. Akční výbor měl 25 členů, z toho dvanáctičlenné předsednictvo. Následovala okamžitě porada se soudruhy z okresů. Obdrželi podrobné pokyny předsednictva ÚAV a současně byly určeny osoby, proti nimž mělo být okamžitě zakročeno. Zároveň s projednáním otázky vytvoření AV NF v okresech a větších městech byli seznámeni zástupci okresů s opatřeními, která bude nutno učinit v aparátech ONV a MNV větších měst, v aparátu SNB, v družstvech, na jednotlivých závodech, v některých úřadech. Rovněž byl vydán úkol k ustavení závodních milicí.³¹

Ve zprávě se konstatuje, že během tří hodin po vydání telefonických příkazů se dostavili soudruzi z okresů, s uspokojením přijali stanovené úkoly a slíbili jejich provedení. Krajský politický tajemník informoval o opatřeních proti největším štváčům a rozbíječům. Oznámil, že po poradě s oblastním velitelem SNB vedou několik desítek osob v patrnosti, ale postrádají vhodné záminky k realizaci opatření proti nim. Zároveň sdělil, že i přesto budou opatření proti nim realizována v průběhu noci. V závěru zprávy je uvedeno: „*Nálada soudruhů bojovná – opatření se jim zdála mírná.*“³²

Úředníkům ONV a úředníkům dalších institucí oznámily akční výbory, že pouze loajální osoby mohou zůstat. Zakázaly schůze organizací národně socialistické strany a strany lidové, zabavily také noviny a časopisy těchto politických stran.³³

Výstižně je charakterizován vznik akčních výborů Národní fronty v materiálu KSČ k historii Národní fronty kde se uvádí: „*Výzva Klementa Gottwalda se rozlétna bleskem po celé zemi. Přes noc se tvoří tisíce akčních výborů Národní fronty, akčních výborů v závodech, úřadech a později i v oněch politických stranách, jejichž vůdcové se pokoušeli rozbít jednotný svazek pracujícího lidu. Akční výbory ujaly ihned své první důležité funkce. Ze všech rozhodujících míst našeho hospodářského, politického a veřejného života jsou*

³¹ NA, fond 100/1, sv. 25, a. j. 173.

³² NA, fond 100/52, sv. 3, a. j. 24.

³³ Tamtéž.

odstraňování nepřátel lidově demokratické republiky a na jejich místa dosazování republiky oddaní občané.“³⁴

O zaměření činnosti akčních výborů a jejich konkrétním působení nejlépe svědčí obsah dalších dokumentů. Prvním z nich jsou „**Směrnice pro činnost akčních výborů NF.**“ První odstavec uvedených směrnic říká: „*AV NF provádí očistu národně socialistické a lidové strany. Tam, kde jsou reakční sekretáři, zapečetí sekretariáty. Základní organizace závodní i místní zamořené reakčnický a v nichž se neprojeví levé, pokrokové síly, rozpustí. Vykonávají nátlak na předsedy národně socialistických a lidoveckých organizací, aby sami rozpouštěli organizace.*“³⁵

V podobném duchu je koncipován celý jejich obsah. Vedle zmíněných politických stran směřovalo hlavní úsilí AV NF vůči národním výborům, hospodářským institucím, společenským a zájmovým organizacím, ale také vůči armádě. Dne 24. února 1948 vydalo Ministerstvo vnitra vyhlášku o spolupráci národních výborů s AV NF.³⁶

Druhým dokumentem je zpráva o průběhu schůze krajských sekretářů KSČ ze dne 1. března 1948, jež obsahuje mimo jiné také hodnocení práce AV NF. V úvodu se ve zprávě uvádí, že krajské a okresní sekretariáty národně socialistické strany byly zavřeny a někde přiděleny ROH, SČM, ČSČK, popřípadě jiným organizacím. Závodní organizace byly zlikvidovány úplně. Organizace národně socialistické strany se nikde neobnovují. K jejich likvidaci byly využity různé záminky. Například na Ústecku byly rozpuštěny všechny organizace ČSNS, které se v den vytvoření AV nepřihlásily ke spolupráci. Při prohlídkách kartoték členů národně socialistické strany byla zjištěna i řada případů dvojího členství - v ČSNS a KSČ.

Lidová strana v českých krajích byla otřesena, nachází se v rozkladu a v likvidaci až na výjimky (Zlín, Brno). Čistka byla provedena rovněž v sociálnědemokratické straně. Činnost akčních výborů i dalších složek, které se podílely na čistkách v průběhu únorových událostí, byla mnohdy chaotická, často vznikaly i kuriózní situace. Svědčí o tom i obsah některých hlášení, která docházela na ÚV KSČ. V jednom z nich informátor uvádí: „*Jednal jsem s levicí lidovců, aby zítra převzali sekretariát. Zatím však již jiná levice lidové strany sekretariát již zabrala a sekretáře Langa - bývalého tajemníka klubu*

³⁴ NA, fond 100/52, sv. 1, a. j. 3.

³⁵ NA, fond 100/1, sv. 25, a. j. 173.

³⁶ Věstník SNB, roč. IV. 1948 č. 2, s. 19.

poslanců vyhodila. Je to však levice, ve které jsou velcí reakcionáři, a proto musím jednat z levější levicí!"³⁷

K činnosti KSČ je v uvedené zprávě konstatováno, že její mobilizace proběhla všude úspěšně, spolupráce s bezpečnostními orgány byla bezvadná. Vyplatila se výstavba branných a bezpečnostních komisí. Vedle pozitivních poznatků poukazovala zpráva také na nedostatky. Za ně považovalo především fakt, že někde chápali komunisté AV postaru jako koalici a vyzvali druhé strany, aby někoho delegovaly. Došlo i k případům, kdy ve výjimečných případech AV neplnily příkazy vůči vyloženým reakcionářům, nebo naopak vyhazovaly bez rozlišení všechny národní socialisty. Docházelo také k vyřizování osobních účtů. Vedle výše uvedeného hodnocení činnosti AV najdeme i vyjádření, že mnohé AV řádily, odnímalý mimo jiné i živnosti a statky.³⁸ Těmto byla vyslovena pohrůzka zatčením, popřípadě byly nahrazeny jinými.

Vývojem situace po 20. únoru a také působením AV NF se podrobně zabývalo jednání předsednictva ÚV KSČ dne 24. února. Obsah usnesení, které schválilo na závěr jednání, v mnohém umožňuje doplnit a rozšířit pohledy na následující události, prezentované v dosavadní literatuře. Usnesení obsahovalo následující opatření:

- 1) Udělit důtku Pražskému kraji za to, že nezabránil studentským demonstracím učinit opatření, aby vnitřní Praha byla naplněna našimi lidmi, za ovládnutí pražských ulic odpovídá organizační sekretariát.*
- 2) Na závodních schůzích přijímat rezoluce, jimiž se Beneš žádá o přijetí demise a návrhu K.Gottwalda na doplnění vlády.*
- 3) V případě odmítnutí Beneše připravit generální stávku, odpovídá organizační sekretariát.*
- 4) Nejpozději zítra svolat ustavující schůzi ÚAV NF, který provede volby předsedy a předsednictva, zajistit komunistickou většinu.*
- 5) Uložit národní správu na tiskárnu Melantrich a donutit osazenstvo, aby splnilo usnesení sjezdu závodních rad a odmítlo tisknout štvavé články a zprávy.*
- 6) Provést změnu v redakci Svobodných novin a dosadit s. Drdu jako šéfredaktora.*
- 7) Bylo vzato na vědomí, že redakce Lidové demokracie byla převzata Petrem a Plojharem a že časopisy Vývoj a Obzory přestaly vycházet.*
- 8) Pověřit s. Kopeckého k zastavení dovozu reakčního tisku ze zahraničí.*

---

³⁷ NA, fond 100/1, sv. 24, a. j. 169.

³⁸ Tamtéž.

9) *Dát pokyn stranickým organizacím, aby bylo učiněno opatření k dobrovolnému rozchodu organizací národně socialistické a lidové strany.*³⁹

Přijetím demise ministrů a jmenováním nové vlády prezidentem E. Benešem formálně skončila hluboká vnitropolitická krize, která ve svém důsledku přinesla převzetí moci komunistickou stranou. Je zcela nepochybné, že ani odmítnutí demise prezidentem by na této skutečnosti nic nezměnilo. Zároveň však uvedený způsob řešení krize a následné vyjádření důvěry nové vládě parlamentem umožňovalo komunistické straně doma i v zahraničí vytvářet zdání o legálnosti jejího postupu v průběhu únorových událostí. Vyjádření důvěry nové Gottwaldově vládě parlamentem vyvolávalo dlouhou dobu rozporuplné diskuse. Ještě donedávna jsme se mohli setkat s názorem, že za definitivní uchopení moci komunistickou stranou můžeme považovat až zmíněné vyjádření důvěry nové vládě parlamentem.⁴⁰ Zároveň mnozí autoři, zabývající se problematikou poválečného vývoje v Československu vyslovují podiv nad tím, že pro novou Gottwaldovu vládu v parlamentu hlasovali i mnozí poslanci národně socialistické a lidové strany.

Obsah dokumentů zpřístupněných po roce 1989 ukazuje, že ani v tomto případě komunisté neoponechali nic náhodě. Ještě před podpisem demise ministrů prezidentem E. Benešem se jim podařilo dosáhnout stavu, kdy pravděpodobnost vyjádření důvěry rekonstruované vládě, která by odpovídala představám komunistů, se rovnala téměř stoprocentní jistotě. Také v tomto případě sehrály důležitou úlohu ve prospěch komunistů akční výbory.

Okamžitě po podání demise ministrů zintenzívnili komunisté v parlamentu jednání s nekomunistickými poslanci. Rozhodující jednání probíhala ve dnech 23.–24. února a 25. února v dopoledních hodinách. Komunisté předpokládali, že pokud se jim podaří získat otevřenou podporu ze strany předsedy ÚNS J. Davida, budou jednání s nekomunistickými poslanci schůdnější. Dne 24. února 1948 proto vyslali k jednání s předsedou parlamentu Davidem místopředsedu ÚNS F. Komzalu a B. Rattingera. Jmenování požadovali od J. Davida, aby se veřejně distancoval od postupu odstoupivších ministrů a vyjádřil názor, že se s nimi neztotožňuje. David si vyžádal do večera čas na rozmyšlenou. Po té jej však již komunističtí poslanci nezastihli. Podle vyjádření

---

³⁹ NA, fond 100/52, sv. 32, a. j. 226.

⁴⁰ Tento názor vyjádřil ve svém diskusním vystoupení s názvem „Únor byl vlastně v březnu“ na mezinárodní konferenci Československý únor 1948 – předpoklady a důsledky doma a ve světě konané ve dnech 19. – 21. února 1998 doc. J. Měchýř.

J. Stránského předstíral nemoc a čekal, jak se krize dále vyvine. Zároveň J. David sdělil J. Stránskému, že dobrovolně místo předsedy sněmovny neopustí a že je ho možno odstranit pouze násilím.⁴¹

Již předem komunisté jednali s A. Petrem a J. Plojharem, aby se v případě neúspěchu jednání F. Komzaly B. Rattingera pokusili J. Davida přesvědčit. Pokud by ani jejich pokus nebyl úspěšný, měli Davidovi sdělit, že se stává pro KSČ nepřijatelnou osobou.⁴² Vedle Rattingera a Komzaly jednali intenzivně s poslanci nekomunistických politických stran také A. Gregor, J. Štětka, O. John a další.

Dne 24. února 1948 bylo rozhodnuto o vytvoření Akčního výboru parlamentní Národní fronty (AV PNF). Jeho hlavním úkolem byla podpora rekonstruované vlády Klementa Gottwalda. Akční výbor parlamentní Národní fronty měl zajistit většinu poslanců v parlamentě při hlasování o programovém prohlášení nové Gottwaldovy vlády.⁴³ Členy se stali Antonín Gregor, Bedřich Rattinger, František Komzala, Josef Plojhar, Jaroslav Lindauer a Ján Ševčík. Tajemníkem akčního výboru parlamentu se stal B. Rattinger. Na den 25. února stanovil AV PNF úkol okamžitě provést porady s jednotlivými poslanci národně socialistické a sociálně demokratické strany i s poslanci Demokratické strany Slovenska. Podle přísného měřítka měl AV PNF posoudit všechny poslance a zajistit podporu Gottwaldovy vlády. Lidovci Alois Petr a Josef Plojhar sdělili, že s nimi jde asi jedna třetina klubu.

Od AV dostali úkol do 9 hodin dne 25. února sdělit jména a do 11 hodin dodat seznam poslanců ochotných hlasovat pro novou vládu. Plnou podporu AV PNF vyjádřili i čelní představitelé sociální demokracie B. Laušman, Z. Fierlinger a F. Tymeš.⁴⁴ Člen Demokratické strany Slovenska Ján Ševčík oznámil jména deseti poslanců, kteří budou hlasovat pro novou vládu.

V době, kdy K. Gottwald odjížděl dne 25. února 1948 na Pražský hrad k jednání s prezidentem E. Benešem, měl k dispozici seznam poslanců všech politických stran, kteří budou ochotni hlasovat pro rekonstruovanou vládu v případě, že podepíše demisi ministrů. Jejich počet výrazně přesahoval nadpoloviční většinu potřebnou ke schválení

---

⁴¹ NA, fond 100/52, sv. 1, a. j. 8.

⁴² Tamtéž.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Tamtéž.

programového prohlášení a k vyslovení důvěry nové vládě. Tento seznam představoval pádný argument v rukou K. Gottwalda.

Vypracování seznamu poslanců ochotných podpořit novou vládu bylo pouze prvním krokem AV PNF k „očistě“ parlamentu. Parlamentní akční výbor vypracoval „Prohlášení“ následujícího znění: *„Vítám vytvoření Akčního výboru Národní fronty poslanců Ústavodárného národního shromáždění, neboť v něm vidím záruku rychlého vyřešení vládní krize ústavní a parlamentní cestou, jak to naznačil předseda vlády Klement Gottwald, vidím v něm záruku uskutečnění zákonodárného programu ÚNS. Proto prohlašuji, že se dávám plně k dispozici Akčnímu výboru Národní fronty poslanců ÚNS k další budovatelské práci na půdě parlamentu a k podpoře konsolidačního úsilí obnovené vlády Klementa Gottwalda.“*⁴⁵

Parlamentní akční výbor fakticky považoval toto prohlášení za přihlášku k přijetí do obrozené Národní fronty. Poslanci se však nemohli svobodně rozhodnout, podepíší-li uvedené prohlášení. O tom, komu bude Prohlášení zasláno, rozhodoval AV PNF a definitivně až politický výbor při Ústředním akčním výboru národní fronty. Průběh celé akce byl načasován tak, aby AV PNF předložil seznamy poslanců, kterým budou prohlášení odeslána či nikoliv, politické komisi ÚAV NF do soboty 6. března 1948. Komise definitivně rozhodla do pondělí 8. března a 10. března bylo zahájeno plénum ÚNS.

Prohlášení z rozhodnutí politické komise z celkového počtu 300 poslanců neobdrželo 30 poslanců národně socialistické strany, 13 lidovců, 21 slovenských demokratů a 7 poslanců sociálnědemokratické strany. Prohlášení naopak obdrželi všichni komunisté, 33 lidovců, 30 sociálních demokratů, 25 národních socialistů a 22 slovenských demokratů.⁴⁶ Do zahájení pléna vyřešil AV PNF i problém delegování jednotlivých poslanců na různé funkce. Tímto způsobem komunisté definitivně pojistili své vítězství a převzetí veškeré moci ve státě. Oproti ostatním stupňům akčních výborů národní fronty, jejichž činnost se nadále rozšiřovala splnil AV PNF svůj hlavní úkol tím, že zabezpečil vyslovení důvěry nové Gottwaldově vládě v parlamentu a podílel se na očistě parlamentu od „reakčních“ poslanců. S výsledky jeho činnosti se již v pozdějším období můžeme setkat jen v souvislosti s jeho reorganizací v období přípravy parlamentních voleb. Situace

---

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ Tamtéž.

v parlamentu byla vyřešena z pohledu KSČ květnovými volbami a následným zvolením Klementa Gottwalda prezidentem republiky.

Posouzení souvislostí vzniku a působení všech akčních výborů (ÚAV NF, AV PNF, KAV NF, OAV NF a MAV NF) nabízí zamyšlení nad legálností a legitimitou převzetí moci komunistickou stranou v únoru 1948. Komunisté vždy argumentovali a dokonce ještě v současné době, kdy analýza archívních pramenů umožňuje všestranně posoudit souvislosti únorových událostí, argumentují především následujícími skutečnostmi. Přijetí demise ministrů prezidentem Edvardem Benešem bylo legitimním krokem stejně tak jako doplnění Gottwaldovy vlády novými ministry, její jmenování prezidentem a následné vyjádření důvěry nové vládě Ústavodárným národním shromážděním. Fakta vyplývající s podrobného posouzení všech archívních pramenů, které jsou dnes k dispozici však prokazují, že ani jeden z těchto kroků nebyl učiněn demokraticky a ze svobodné vůle jejich aktérů.

Prezident Edvard Beneš byl k přijetí demise ministrů přinucen cíleným nátlakem komunistické strany na němž se systematicky podíleli nejvyšší představitelé KSČ, především K. Gottwald, V. Nosek a B. Reicin.⁴⁷ Významnou úlohu při organizování nátlakových akcí sehrály také akční výbory všech stupňů. Také vytvoření Akčního výboru parlamentní Národní fronty den před podpisem demise ministrů prezidentem a urychlené vypracování seznamu poslanců, kteří budou ochotni podpořit novou Gottwaldovu vládu nebylo náhodné. Termín sestavení seznamu – do 11 hodin dopoledne dne 25. 2. 1948 dával K. Gottwaldovi do rukou rozhodující trumf pro jednání s prezidentem o demisi ministrů. Základní požadavek při sestavování seznamu byl ten, aby obsahoval pouze jména poslanců, kteří budou určitě hlasovat pro vyjádření důvěry nové Gottwaldově vládě.

Ani souhlas mnohých poslanců, jejichž jména seznam obsahoval, nebyl vyjádřením svobodného rozhodnutí. Byl spíše výsledkem strachu, který vyplýval z různých forem systematického nátlaku komunistů kombinovaného s vyhrožováním nebo naopak slibovanou odměnou ve formě obsazení různých pozic v parlamentu, ve vládě, v akčních výborech i v jiných složkách státní správy.⁴⁸

---

⁴⁷ Blíže viz: HANZLÍK, F.: *Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc v letech 1945- 1948*. Themis, Praha 2003, ISBN 80-7312-028-3, s. 184-206.

⁴⁸ Shromažďování kompromitujících materiálů ne vedoucí činitele nekomunistických politických stran. Touto úlohou byli pověřeni i všichni komunisté, kteří zastávali ve státní správě místa kde bylo možno informace využitelné k jejich kompromitování získat. Blíže viz: HANZLÍK, F.: *Vojenské obranné*

Také vývoj uvnitř politických stran nebyl výsledkem demokratického vývoje a vyjádřením většinové vůle jejich členů. Také o vývoji v jednotlivých politických stranách mimo KSČ nerozhodovalo jejich demokraticky zvolené vedení, ale v rozporu s právním řádem vzniklé akční výbory. Akční výbory obrozené Národní fronty se staly bez jakýchkoli pochybností mocenským nástrojem komunistické strany.

Komunisté v ÚAV NF, v AV PNF nebo v politické komisi ÚAV NF rozhodovali o tom kdo s poslanců parlamentu obdrží prohlášení, kterým se může přihlásit k obrozené Národní frontě a tím fakticky může v parlamentu zůstat a kdo nikoliv. Stejně tak rozhodovali komunisté v akčních výborech kdo je a kdo není z ostatních politických stran přijatelný pro výkon jakékoli funkce od nejnižších stupňů až po ústředí. To se týkalo i jakýchkoli funkcí se státní správě, v hospodářství a dokonce i ve společenských a zájmových organizacích.

Dne 28. února 1948 přijal dokonce Ústřední akční výbor parlamentní Národní fronty usnesení: „...zajistit nový zasedací pořádek v zasedací síni ÚNS. Zasedací pořádek necht' se řídit zásadou, že poslanci obnovené Národní fronty tvoří jeden celek od kterých musí být jasně odlišeni ostatní poslanci /opozice/.“⁴⁹ Zároveň bylo předsedovi AV PNF uloženo iniciovat na jednání ÚAV NF změnu ve složení předsednictva sněmovny.

Vzhledem k systému fungování akčních výborů národní fronty, který byl zaveden při jejich vytváření neměli ostatní politické strany žádnou šanci ani naději zabránit změnám, které iniciovali komunisté ve prospěch uchopení a upevnění svojí moci. Rozhodující zásadou bylo, že komunisté musí mít v akčních výborech početní převahu. Pokud tomu tak ve výjimečných případech nebylo byla přijata opatření k „nápravě“. O přijetí usnesení, které bylo pro všechny členy akčního výboru a všechny podřízené akční výbory závazné a byly povinni jej realizovat se hlasovalo. Za situace kdy měli komunisté ve všech akčních výborech početní převahu bylo výsledkem hlasování předem jasný. Podle údajů z konce roku 1948 bylo procentuální zastoupení komunistů a členů ostatních politických stran v KAV NF, v OV NF a v MAV následující: v KAV – KSČ 87,6%, ČSS – 5,1%, ČSL – 5,1% a bez politické příslušnosti 2,1%. OAV NF - KSČ 91,2%, ČSS – 3,2%,

---

zpravodajství v zápasu o politickou moc v letech 1945- 1948. Themis, Praha 2003, ISBN 80-7312-028-3,s. 155-171.

⁴⁹ NA, fond 100/52, sv. 1, a. j. 8.

ČSL – 3,7% a bez politické příslušnosti 1,4%. MAV – KSČ 84%, ČSS 1,6%, ČSL 5,4% a 9% bez politické příslušnosti.⁵⁰

Účast členů ostatních politických stran nebo členů jiných organizací v akčních výborech byl využíván komunisty pouze k argumentaci o demokratičnosti celého systému. Také složení jednotlivých akčních výborů zcela záviselo na vůli komunistů. Za základní úkol považovali komunisté: „...*musíme se všichni řídit jediným hlediskem, aby do obrozené Národní fronty nevníkly rozkladné elementy.*“⁵¹ Přitom za rozkladné elementy považovali každého kdo měl více nebo méně odlišný názor od oficiální linie komunistické strany.

Podmínky pro rozsáhlé čistky realizované akčními výbory vytvářelo svými výnosy i ministerstvo vnitra v jehož čele stál komunist Václav Nosek. Fakticky se jednalo o koordinaci postupu ministerstva vnitra a akčních výborů. Již dne 27. února 1948 vydalo MV výnos „*Prozatímní opatření o služebním poměru zaměstnanců odstraněných v rámci očisty z veřejné služby*“ Následovaly další výnosy z 1. března a 3. března 1948. Především výnos MV ze dne 3. března 1948 je možno považovat za určité směrnice pro další postup akčních výborů respektive pro realizaci dalších čistek. V první části je konstatováno: „... *že z dosavadních výsledků očištné akce, prováděné v řadách veřejných zaměstnanců akčními výbory NF, byli jí postiženi toliko zaměstnanci obzvláště se provinivší nebo zpronevěřivší se svým úkolům řádného a státu oddaného zaměstnance.*“⁵² Následuje závěr, že v rámci ozdravení veřejné správy je nutno učinit další opatření jehož cílem bude dosáhnout stavu, aby úřední aparát byl složen pouze z osob naprosto oddaných myšlence lidově demokratické republiky, které svojí důvěryhodností, služební horlivostí a výkonností budou zárukou jejího zdárného vývoje. „*Aby tohoto cíle bylo dosaženo, žádám akční výbory NF, aby v očištění veřejné správy od zaměstnanců nevyhovujících uvedeným požadavkům i nadále pokračovaly.*“⁵³ uvádí se ve výnosu. V další části dokumentu jsou uvedeny kategorie zaměstnanců, kteří jsou považováni za nevyhovující – 1) nespolehliví, 2) nezpůsobilí, 3) neschopní, 4) nevýkonní s přesným vymezením kritérií podle kterých je třeba zaměstnance do jednotlivých kategorií zařadit. Jednoznačně politická kritéria byla stanovena pro kategorii uvedenou v bodě 1. Vyžadovala se téměř absolutní loajalita

⁵⁰ NA, fond 100/52, sv. 3, a. j. 21.

⁵¹ NA, fond 100/52, sv. 1, a. j. 8, Zápis z jednání Akčního výboru parlamentní Národní fronty dne 28. 2. 1948. Z vystoupení A. Gregora.

⁵² NA, fond 100/52, sv. 3, a. j. 26.

⁵³ Tamtéž.

novému lidově demokratickému uspořádání státu. Za příklady porušení této loajality bylo považováno například – negativní postoj proti systému lidové správy, ztotožňování se s názory reakčních politiků, negativní postoj vůči znárodnování, proti instituci Revolučního odborového hnutí a ostatním revolučním vymoženostem, šíření pomluv o slovanských státech a jejich zařízeních. Plnění uvedených úkolů měly hlásit podřízené složky ministerstvu vnitra do 31. března 1948⁵⁴

Obsah zmíněných výnosů ministerstva vnitra vytvářel téměř neomezený prostor pro jakoukoliv svévoli akčních výborů při realizaci tzv. očisty veřejného života a zároveň dával zdání legitimacy všeho co akční výbory v té době učinily. Akční výbory plnily úkoly, které evidentně odporovaly Ústavě a platnému právnímu řádu, a to s plným vědomím těch, kdo se podíleli na jejich vzniku. Rozsáhlé perzekuce bez „požehnání“ zákonem probíhaly až do léta 1948. Do 26. března roku 1948 muselo opustit svá zaměstnání 7013 lidí.⁵⁵ Do konce května to již bylo 10 012 osob a jejich počet každým dnem narůstal.⁵⁶ Rozhodující úlohu v následujících perzekucích však již nesehrávaly bezpečnostní složky ministerstva vnitra, ale Akční výbory Národní fronty.

Akční výbory Národní fronty se staly postrachem nejen pro většinu občanů, kteří nepatřili k příznivcům komunistické strany a její politiky, ale i pro mnohé komunisty. Svědčí o tom obsah zpráv, které přicházely na ústředí KSČ v průběhu únorových dnů roku 1948, ale i v následujícím období. O této situaci hovoří dokonce J. Taussigová v dopise K. Gottwaldovi a A. Čepičkovi ze dne 8. června 1948. V něm mimo jiné uvádí, že mnozí funkcionáři KSČ podléhali jakémusi panickému strachu z akčních výborů, aby si tyto neosobovaly právo diktovat straně. Dále v dopisu píše: „*Snad užívám příliš silných slov, ale někdy mi skutečně připadalo, že někteří naši soudruzi volají shodně s reakcí: "Kdy už konečně bude konec tomu řádění akčních výborů."*“⁵⁷

Nekomunistické politické strany, především strana lidová a přejmenovaná strana národně socialistická nebyly schopny vzhledem k vývoji uvnitř samotných stran a také vzhledem k vývoji v celé společnosti vést jakýkoliv účinný odpor proti zvláště akčních výborů. V těchto politických stranách byly provedeny největší čistky a na vedoucích místech zůstali pouze členové loajální komunistické straně a pounorovému vývoji. K poslednímu záchvěvu odporu představitelů nekomunistických politických stran

⁵⁴ NA, fond 100/52, sv. 3, a. j. 26.

⁵⁵ NA, fond 100/52, sv. 3, a. j. 23.

⁵⁶ NA, fond 100/52, sv. 3, a. j. 26.

⁵⁷ NA, fond 100/52, sv. 1, a. j. 2.

v parlamentu došlo při projednávání zákona „*O úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů*“, který zpětně legalizoval činnost akčních výborů NF. Poslanci socialistické a lidové strany vyjádřili názor, že zákon je protiústavní, příliš tvrdý a fakticky kryje nesprávná opatření akčních výborů. Zároveň konstatovali, že jeho obsah je v rozporu se sliby A. Zápotockého a K. Gottwalda. Podle jejich názoru došlo k poškození tisíců obyčejných lidí, kteří ztratili zaměstnání, nárok na penzi a veškeré sociální jistoty.⁵⁸ Zákon považovali za asociální a v rozporu s ústavou. Po krátké agresivní kampani komunistů proti odpůrcům zákona byl zákon nakonec parlamentem přijat a perzekuce pokračovaly neztenčenou měrou.

Vývoj v Československu v období únorové krize byl s obavami sledován i v zahraničí, především našimi krajany v USA, kteří poskytovali v průběhu druhé světové války významnou finanční, politickou i morální pomoc a podporu čs. exilové vládě v Londýně. Pomoc poskytovali také v poválečném období a dokonce i v průběhu roku 1948. Velmi citelně zasáhla naše krajany, jejichž pomoc Československu organizovala Československá národní rada v Americe (ČSNRA), zpráva o úmrtí Jana Masaryka, který byl v USA známou osobností. To byl jeden z důvodů zvýšeného zájmu krajanů a ČSNRA o vývoj událostí v Československu.

Na sjezdu ČSNRA ve dnech 15. a 16. května 1948 v Chicagu byla podána obšírná zpráva o událostech v Československu a přijato stanovisko ve formě usnesení. Zajímavá je pasáž, která hodnotí legálnost a legitimitu převzetí moci komunistickou stranou. V ní se uvádí: „*Nynější komunistický režim v Československu byl nastolen a udržuje se hrubým porušením československé ústavy a výsledků svobodných voleb z roku 1946. Skutečná moc ve státě byla vložena do rukou orgánů, pro které nebylo opory v zákonech a pro něž se teprve dodatečně zřizoval zákonný podklad násilným výkladem I. článku československé ústavy.*⁵⁹ *Tak teď není svoboděn ani lid, ani parlament, ani prezident republiky.*

Násilně vynucenými opatřeními v politických stranách, v zastupitelských sborech, v odborových a zájmových organizacích, ba i ve spolcích je porušována zásada svrchovanosti lidu a svoboda jeho vůle;

je porušováno právo na práci a na svobodnou volbu povolání; z politických příčin jsou novináři, umělci, spisovatelé, lékaři, advokáti, profesori vysokých škol a učitelé

⁵⁸ NA, fond 100/52, sv.3, a.j.22. Poslanec socialistické strany Jirásek uváděl dokonce celkový počet propuštěných 50 000 osob.

⁵⁹ Jednalo se o Akční výbory Národní fronty.

z jiných škol, státní a veřejní zaměstnanci všech kategorií, i dělníci v továrnách zbavování pracovní možnosti a posílání na práci nucenou;

jsou trestně stíháni nebo zbavováni svých mandátů zvolení zástupci lidu jen proto, že byli v opozici proti vedoucí vládní straně nebo že ji kritizovali; jsou pronásledováni úředníci republiky, že konali svou úřední povinnost; studenti jsou nyní vylučováni ze škol a trestáni policejně i soudně; soudy přestaly být nezávislé a právoplatně skončená soudní řízení jsou z politických příčin obnovována; organizovaným terorem je znemožňováno uplatnění soudních rozsudků a nálezů nejvyššího soudu;

jsou porušovány tradiční řády vysokých škol; omezována svoboda vědeckého bádání a vyučování; svoboda uměleckého projevu, svoboda tisková a svoboda přesvědčení, svoboda shromažďovací spolková;

je porušováno listovní tajemství, osobní a a domovní nedotknutelnost a svoboda stěhování; bylo usměrněno sokolstvo a legionářstvo, jsou žalářováni lidé, kteří vynikajícím způsobem pracovali v odboji domácím i zahraničním a z nichž mnozí prošli německými koncentráky a vězeními. “⁶⁰

Stanovisko ČSNRA tak ve stručnosti vyjadřuje podstatu mocenských změn ke kterým došlo v důsledku únorových událostí. V USA vyšla po únoru 1948 řada zajímavých publikací, která se zabývá souvislostmi únorových událostí roku 1948 a jejichž obsah potvrzuje správnost výše uvedeného stanoviska ČSNRA.⁶¹ Fakticky tak došlo k naplnění slov jednoho z fanatických komunistů Václava Kopeckého, který ve svém vystoupení na schůzi pokrokového studentstva – komunistických vysokoškoláků dne 3. prosince 1947 kde řekl: „.....být protikomunistický, to je vlastně velezrada.“⁶²

Rozsáhlé perzekuce postupně zasáhly všechny sociální vrstvy národa a nakonec se jim nevyhnuli ani mnozí členové komunistické strany. Revoluce začala „požírat“ své děti. Soumrak nad demokracií se změnil v období temna. Nejtragičtější období našeho národa, kdy na popravištích skončili vedle sebe nevinní občané zároveň s čelními představiteli strany, která v únoru 1948 „zvítězila nad buržoazní reakcí“, následovalo zanedlouho.

---

⁶⁰ Nelze mlčet. Sjezd Československé Národní Rady v Americe o událostech v Československu. Chicago 1948, s. 6.

⁶¹ BUŠEK, V. *Poučení z únorového převratu*. C S Publishing C O, New York, N. Y. 1954. 123 s. V publikaci byly využito i svědectví a dokumenty, které poskytli autorovi Petr Zenkl, Hubert Ripka, Juraj Slávik, Jozef Lettrich a Pavel Korbel. POLÁK, F. *Jak došlo k nastolení komunistické diktatury v Československu*. New York 1968. 63 s. ŠTĚDRÝ, V. *Jak se stalo Československo satelitem Sovětského svazu*. Sdružení čsl. exulantů v Chicagu. Edice „ETAPA“ sv. 1, 1963. 31 s., BUŠEK, V. *Deset let od komunistického převratu v ČSR*. C S Publishing C O, New York, N. Y. 1958. 34 s.

⁶² NA, fond 100/24, sv. 39, a. j. 828.

Prameny a použitá literatura:

Archivní prameny:

Archív bezpečnostních složek Praha, (ABS)

Výnosy Ministerstva vnitra - fond A 14, Věstníky Ministerstva vnitra ČSR, ročníky XXVII. - XXX. /1945 - 1948/.

Věstník SNB, ročník IV., 1948.

Národní archiv (NA), fondy:

02/1, 02/3, 100/24, 100/1.

Literatura:

BUŠEK, V. *Poučení z únorového převratu*. C S Publishing C O, New York, N. Y. 1954. 123 s.

BUŠEK, V. *Deset let od komunistického převratu v ČSR*. . C S Publishing C O, New York, N. Y. 1958. 34 s.

HANZLÍK, F. *Únor výsledek nerovného zápasu*, Prewon, Praha 1997, 253 s.

HANZLÍK, F., POSPÍŠIL, J., POSPÍŠIL, J. *Sluha dvou pánů*. Lípa – A. J. Rychlík, Vizovice 1999, ISBN 80-86200-18-3, 445 s.

HANZLÍK, F., POSPÍŠIL, J. *Soumrak demokracie*. Lípa – A. J. Rychlík, Vizovice 2000, ISBN 80-86093-43-3 208 s.

HANZLÍK, F. *Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc v letech 1945-1948*. Themis, Praha 2003, ISBN 80-7312-028-3, 360 s.

HANZLÍK, F. *Případ kpt. Adolf Püchler : (svědectví agenta kpt. Adolfa Püchlera o nelegálním získávání financí zpravodajskou službou ministerstva vnitra v letech 1946–1947*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2006. (Svědectví) ISBN 80-86621-21-9

HANZLÍK, F., VONDRÁŠEK, V. *Armáda v zápase o politickou moc v letech 1945 – 1948*, MO ČR – AVIS, Praha 2006. ISBN 80-7278-356-4, 399 s.

KAPLAN, K. *Nekrvavá revoluce*. Mladá fronta, Praha 1993.

KAPLAN, K. *Poslední rok prezidenta*. Doplněk. Brno 1994. ISBN 80-85765-31-4. 174 s.

KAPLAN, K. *Pět kapitol o únoru*. Doplněk. Brno 1997. ISBN 80-85765-73-X. 557 s.

KAPLAN, K.: *StB o sobě*. Úřad vyšetřování a dokumentace zločinů komunismu. Praha 2002. ISBN 80-902885-8-8. 437 s.

POLÁK, F. *Jak došlo k nastolení komunistické diktatury v Československu*. New York 1968. 63 s.

ŠTĚDRÝ, V. *Jak se stalo Československo satelitem Sovětského svazu*. Sdružení čsl. exulantů v Chicagu. Edice „ETAPA“ sv. 1, 1963. 31 s.

Seznam použitých zkratk:

APS - Armádní poradní sbor

AV NF - Akční výbor Národní fronty

AV PNF – Akční výbor parlamentní Národní fronty

ČSČK – Československý červený kříž

ČSL – Československá strana lidová

ČSNRA – Československá Národní Rada v Americe

ČSNS - Československá strana národně socialistická

ČSS – Československá strana socialistická

ČSSD - Československá strana sociálnědemokratická

ČTK – Československá tisková kancelář

DS - demokratická strana

HŠ MNO - Hlavní štáb Ministerstva národní obrany

JSČZ – Jednotný svaz českých zemědělců

KAV NF – Krajský akční výbor Národní fronty

KSČ - Komunistická strana Československa

MAV NF – Místní akční výbor Národní fronty

MNO - Ministerstvo národní obrany

MNV – Místní národní výbor

MV - Ministerstvo vnitra

NF - Národní fronta

NV - národní výbor

OAV NF – Okresní akční výbor Národní fronty

ONV – okresní národní výbor

ROH - Revoluční odborové hnutí

SBS – Svaz bojovníků za svobodu

SČM - Svaz české mládeže

SNB - Sbor národní bezpečnosti

SOPV – Svaz osvobozených politických vězňů

Stb - Státní bezpečnost

ÚAV NF - Ústřední akční výbor Národní fronty

ÚNS - Ústavodárné národní shromáždění

ÚS - ústřední sekretariát

ÚV KSČ – Ústřední výbor komunistické strany Československa